

Flexibilitet kan locka fler till folktandvården

AUTOREFERAT Folktandvårdens möjligheter att rekrytera och behålla personal är beroende av större hänsyn till de professionella i uppbyggnad, styrning och ledning av organisationerna.

Godkänd för publicering 29 juli 2011

Sven Ordell
odont dr, avd för samhällsodontologi, Malmö högskola
E-post: sven.ordell@lio.se

Mitt intresse för problemställningarna inom ledning och styrning började när jag som nybliven klinikchef fick veta »hur saker är« och »hur man ska göra«. Jag erfor ganska snart att ibland stämde inte recepten med verkligheten. Jag började då leta efter alternativa svar, och jag letade på universitetet i Linköping och på dåvarande Nordiska Hälsovårdshögskolan i Göteborg. Ledandet ledde till en magisterexamen i företags ekonomi och till en master i folkhälsovetenskap, fast inga direkt bättre svar på hur man på bästa sätt organiserar och leder en professionell organisation.

Fortsatt sökande har sedan skett inom avdelningen för samhällsodontologi på odontologiska fakulteten vid Malmö högskola och ledde i april i år fram till avhandlingen *Organisation and management of public dentistry in Sweden*.

Samhällsodontologi kan ses som ett vetenskapsfält som hanterar odontologiska problemställningar med hjälp av teorier och metoder från icke-odontologiska områden och avhandlingen bygger på teorier om

- organisationer
- beslutsfattande

- ledning och New Public Management
- servicekvalitet
- professioner och människovårdande organisationer
- arbetstillfredsställelse.

Avhandlingen består av fyra delarbeten och en sammanfattande kapp, samt ett appendix.

DELARBETE I

I delarbete I studerades de nuvarande kliniska professionerna i svensk tandvård ur ett professionsforskningsperspektiv. Artikeln byggde på textanalyser av historiskt material och offentliga utredningar för att belysa framväxten och konsolideringen av respektive profession. Graden av professionalisering byggde på analys av ett antal variabler såsom formaliserad utbildning, professionell auktoritet, etiska regler och en intern subkultur. Resultaten blev att tandläkarna var en väl etablerad och konsoliderad profession. Tandhygienisterna var en profession i framväxt främst för att de, vid den tidpunkten, saknade en enhetlig formaliserad utbildning och att deras arbetsfält inte var unikt för dem. Med de valda kriterierna framstod inte tandteknikerna som en fullvärdig profession då de inte själva hade direktkontakt med patienterna.

DELARBETE II

I denna artikel studerades den svenska tandvårdens yttre omvärld i form av politiskt beslutsfattande. Teorierna hämtades från beslutsteorier och metoden var textanalyser av offentliga utredningar, propositioner till riksdagen och författningstexter. I teoretiskt rationellt beslutsfattande har man full kännedom om alla alternativ och deras konsekvenser samt väljer det alternativ som bäst uppfyller målet för beslutsfattandet. I praktisk tillämpning blir detta alltför komplicerat och därmed resurskrävande varför andra modeller utvecklats. I artikeln kontrasterades processerna och retoriken före de politiska

DISPUTATION

Den 8 april 2011 försvarade Sven Ordell, odontologie doktor, avdelningen för samhällsodontologi, Malmö högskola, sin avhandling »Organisation and management of public dentistry in Sweden«. Fakultetsopponent var professor Eeva Widström, Tromsø Universitet.Handledare var professor Björn Söderfeldt, avdelningen för samhällsodontologi, Odontologiska fakulteten, Malmö högskola.

besluten om förändringar i de offentliga tandvårdsstöden med de verkliga förändringarna. Resultaten var att det kan finnas ett gap mellan de formella målen och det faktiska beteendet från den politiska nivån, samt att det finns möjligheter att påverka de politiska besluten genom aktivt deltagande tidigt i processerna. Ett annat fynd var att politiskt attraktiva idéer återkommer trots att de tidigare förkastats med rationella argument.

DELARBETE III

Detta arbete fokuserade på folktandvården och på den omvärld klinikerna har i form av styrning och ledning från landstingsnivån. Materialet var en e-postbaserad enkät till folktandvårdscheferna där alla svarade. Enkäten utgick från ett antagande att administrationen var uppbyggd på ett »logiskt« sätt, vilket baserades på parametrar som i litteraturen ansetts som viktiga för en organisations verksamhet. Fynden visade att folktandvårdscheferna hade en tilltro till stordriftsfördelar, vilket riskerar medföra problem med tillgången på tandvård utanför storstadsområdena. Den administrativa uppbyggnaden var mera relaterad till hur landstinget brukade utforma systemen än till en tänkt logisk uppbyggnad. Några folktandvårdsorganisationer hade en egen politisk nämnd, vilket skulle kunna medföra mindre handlingsutrymme för klinikcheferna, men detta kunde inte visas.

DELARBETE IV

Det fjärde delarbetet var en internationell jämförelse mellan svenska och danska offentligt anställda tandläkare. Frågeställningarna var vilka organisatoriska faktorer som hade betydelse för individernas övergripande arbetstillfredsställelse. En postenkät sändes till ett stratifierat, slumpmässigt urval av tandläkare, offentliga och privata, i Sverige och Danmark. Enkäten utarbetades gemensamt inom en dansk-svensk forskargrupp och testades i flera steg för att säkerställa att den speglade samma begrepp i de båda länderna. Resultaten visade att det i både Sverige och Danmark var viktigt med ett fokus på professionella värderingar. För de svenska offentligt anställda tandläkarna var det viktigt att det fanns kolleger på kliniken och att de hade inflytande, speciellt över tidboken men även rent generellt. De folktandvårdstandläkare som var födda utanför Sverige hade en lägre arbetstillfredsställelse än andra.

APPENDIX

Här beskrivs utvecklingen av tandvården och de offentliga stödsystemen för tandvård i Sverige. De delar som rör perioden fram till folktandvårdens start 1938 finns väl dokumenterade men de delar som handlar om tandvården under tiden efter detta finns inte samlat. En slutsats är att folktandvården haft återkommande problem med att rekrytera och behålla tandläkare.

SLUTSATSER

Tandläkarna i Sverige är en etablerad profession och tandhygienisterna är en framväxande profession; tandhygienisterna, och samhället, skulle sannolikt gynnas av en tydligare avgränsning och definition av deras unika kunskapsområden.

Politiskt beslutsfattande är inte nödvändigtvis rationellt och andra beslutsmodeller kan ge en bättre förståelse av politiska processer. Folktandvårdscheferna har en utbredd tro på stordriftsfördelar i administrationen och i vården. Detta kan utgöra ett framtida problem för tandvårdsservicen i glesbefolkade områden.

Övergripande arbetstillfredsställelse, som en del av det goda arbetet, var baserad på en atmosfär vid kliniken som var inriktad på och grundad i professionella värderingar. Kanske kan ett närmare samarbete mellan tandläkarhögskolorna och folktandvården ge de nyutexaminerade tandläkarna en mer realistisk syn på de professionella utmaningarna i offentlig tandvård, och dessutom ge högskolornas forskare tillgång till folktandvårdens omfattande patientmaterial.

Den framtida arbetsfördelningen mellan allmäntandläkare, tandhygienister och specialisttandläkare bör analyseras ingående.

Den minskande tandläkarkåren och svårigheterna att behålla tandläkare i folktandvården kan mötas genom att anpassa organisationen och ledningen. Mycket större flexibilitet och möjligheter för tandvårdsteamerna att själva organisera sitt arbete kan vara vägar framåt. Producentkooperativ, franchising och liknande former bör prövas på nytt, men sådana driftsformer kräver omsorgsfullt konstruerade kontrakt med goda uppföljningsmöjligheter. Möjligheterna för folktandvården att ge patienterna god servicekvalitet kommer att vara beroende av fortsatt demokratisering och mindre detaljkontroll, både på och av klinikerna. Balansen mellan det goda arbetet för tandvårdens personal, en effektiv organisation och bra service till befolkningen behöver studeras ytterligare.

DELARBETEN

- I. Ordell S, Unell L, Söderfeldt B. An analysis of present dental professions in Sweden. *Swed Dent J* 2006;30: 155–64.
- II. Ordell S, Söderfeldt B. Understanding politics? Some lessons from Swedish dentistry. *Community Dent Health* 2009;26: 239–43.
- III. Ordell S, Söderfeldt B. Management structures and beliefs in a professional organisation. An example from Swedish Public Dental Health Services. *Swed Dent J* 2010;34: 167–76.
- IV. Ordell S, Söderfeldt B, Hjalms K, Berthelsen H, Bergström K. Organisation and overall job satisfaction among publicly employed, salaried dentists in Sweden and Denmark. Submitted for publication.

